

Pál János¹

1956 és következményei Simén Dániel teológiai tanár életpályájában. Az államhatalmi retorzió egy unitárius példája²

Az 1956-os magyarországi forradalom eseményeit a Román Népköztársaság területén Kolozsvár központtal működő unitárius egyház fokozott figyelemmel és vitathatatlan rokonszenvvel követte.³ Az egyháznak ez a magatartása azonban nem maradt következmények nélkül, és a szocialista hatalom által konszolidációs céllal 1957-ben elindított országos méretű megtorlási akció 1959-ben az intézmény működésében is mélyreható átalakulásokhoz vezetett: elítéltek és bebörtönöztek tizenhét lelkészjellegű egyházi személyt,⁴ zsarolással hatékonyan működő, az intézmény totális alávetettségét és felügyeletét biztosító informátorhálózatot építettek ki az államhatalom szempontjából kompromittálódott vagy megfélemlített egyházi tisztviselőkből.⁵

Tanulmányunknak nem célja az 1956-os forradalom unitárius egyház általi fogadtatásának eseménytörténeti rekonstrukciója: mindezt csak minimálisan, a tárgyalt problémakör megfelelő kontextusba helyezésének arányában érintjük. Írásunkban Simén Dániel teológiai tanár életútjának egy meghatározott szakaszát vizsgálva kizárólag csak arra kerestünk választ, hogy az egyházi hivatalnokok tevékenysége, magatartása indokoltá tette-e a hatalom egyházzal szemben foganatosított megtorló intézkedéseit vagy sem, illetve melyek voltak azok a vá-

¹ Pál János (1978, Barót) homoródszentmártoni lelkész, egyháztörténész. Doktori fokozatát a BBTE Ökumené Doktori Iskolájában szerezte 2015-ben. Elérhetősége: paljanos@yahoo.com.

² A tanulmány az *ArchívNet. XX. századi történeti források online folyóiratban* megjelent korábbi tanulmány bővített változata: PÁL János, „1956 és következményei Simén Dániel unitárius teológiai tanár életpályájában”, *ArchívNet* 16., 5. sz. (2016), letöltve: 2022. október 20., <https://www.archivnet.hu/1956-es-kovetkezmenyei-simen-daniel-unitarius-teologiai-tanar-eletpalyajaban>.

³ PÁL János, „Unitárius egyházvezetés 1945–1965 között. Egy célcsoport metamorfóziusa”, *Magyar Kisebbség* 67., 1. sz. (2013): 82–175., 94–96.

⁴ Kovács Sándor, *Unitárius egyháztörténet* (Kolozsvár: Protestáns Teológiai Intézet, 2009), 72.

⁵ PÁL, „Unitárius egyházvezetés...”, 111–175.

dak, amelyeknek ürügyén az állami szervek támadólag léphettek fel az egyházzal szemben az 1956-os forradalommal kapcsolatosan.

Elemzésünket a Simén vizsgálati dossziéjában található kihallgatási jegyzőkönyvekre, az ellene tett tanúvallomásokra, valamint a vád perdöntő elemét képező, általa szerkesztett és részben írt prédikációskötetekre építettük, mégpedig azért, mert unitárius viszonylatban mindezidáig ez az egyetlen olyan rendelkezésünkre álló forráscsoport, amely lehetővé teszi, hogy a fentiekben említett kérdéseket érdemben megválaszolhassuk. Simén személyének kiválasztásában tehát a forrásbeli adottságok voltak az elsődlegesek, mindazonáltal nevezettnek az egyházi ranglétrán és közéletben elfoglalt pozíciója, illetve tevékenysége is fontos szelekciós szempont volt.

Életpálya

Közismert, hogy a személyes identitás kialakulását az egyén életében lezajló szocializációs folyamatok és az ennek keretében szolgáló társadalmi-kulturális környezet határozza meg. A bevezetőnkben felvetett kérdések tárgyalását ebből a megfontolásból a vizsgált személy életútjának vázlatos ismertetésével indítjuk, úgy gondoljuk ugyanis, hogy a szocialista rendszerhez és az 1956-os forradalomhoz való viszonyulása csakis ezeknek az ismeretében válik értelmezhetővé.

Simén Dániel 1903. február 13-án született Korondon. Középiskolai tanulmányait a székelykeresztúri Unitárius Gimnáziumban végezte, unitárius lelkészi oklevelet 1928-ban a Magyar Unitárius Egyház Unitárius Teológiai Akadémiáján szerzett. Ezt követően 1928 és 1931 között a kaliforniai Pacific School for the Ministry lelkészképző intézetben, majd 1931 és 1933 között a chicagói Meadville Lombard Teológiai Intézetben folytatott teológiai tanulmányokat. Hazatérése után, 1934-től fogarasi segédlelkész, 1936 és 1940 között pedig lupényi lelkész volt. 1940-től 1959-ig teológiai tanárként tevékenykedett az Unitárius Teológiai Akadémia, majd később a Protestáns Teológiai Intézet unitárius gyakorlati tanáraként. 1947 és 1959 között az egyház főjegyzői tisztségét is betöltötte.

Lelkészként és később tanárként is kezdettől fogva aktív szerepet vállalt az unitárius egyház közéletében. 1936 és 1938 között a Dávid Ferenc Egylet Ifjúsági Körei Egyetemes Szervezetének elnöki tisztségét töltötte be, de tagja volt annak az agilis, megújulást sürgető generációs mozgalomnak is, amely 1938-ban eltávolította az egyház éléről az idősebb nemzedékhez tartozó vezetőséget. Balázs Ferenc kortársaként és követőjeként ahhoz az ifjú lelkészi nemzedékhez tartozott, amely 1920 és 1940 között nemcsak támogatta, hanem hitvallásává is tette Balázsnak azt az integrális falufejlesztő és népnevelő programját, amely a gazda-

sági, szociális kérdések megoldásán túlmenően az egyház hitéletének megújítását, a felekezeti és nemzeti identitás megőrzését és megerősítését is célul tűzte ki.⁶ Az ifjúsági szervezet *Kévekötés* című folyóiratában közölt írásaiból különben világosan nyomon követhető az a tendencia, hogy a fiatal Simén társadalmi, politikai és vallásos világnézetében már a kezdetektől központi szerepet játszottak a szociális igazságosság iránti érzékenység, az erős felekezeti és nemzeti öntudat, az egyház- és nemzetépítő eszme, valamint a pluralizmust az emberi létezés alapelveinek tekintő világszemlélet.⁷

A második bécsi döntés után – érdekes szimbiózisban – Siménnél felerősödött a nemzeti és a felekezeti, nem egy esetben polemikus felhangú diskurzus. Egyik főideológusként következetes hirdetője és továbbfejlesztője lett annak a 19. század vége felé unitárius körökben kibontakozó elméletnek, mely szerint a reformáció betetőzéseként létrejött unitárius vallás voltaképpen a magyarság lelki és szellemi teljesítményének a produktuma, kinyilatkozása az ősmagyar hitnek. 1940–1944 között Simén missziós szándéktól vezérelve dinamikus és céltudatos hitvédői tevékenységet folytatott, egyházépítő diskurzusának legitimitását éppen az unitarizmus magyar eredetének hangsúlyozásával indokolva meg. A „magyar vallás” minősége Simén olvasatában a nemzetépítő szerepnek az egyház általi automatikus és kötelező felvállalását is jelentette, az egyháznak szerinte erkölcsi feladata kellett legyen, hogy jellegéből fakadóan részt vállaljon a nemzet kulturális, gazdasági és szociális felemelésének a munkájából.⁸

A különböző unitárius egyházi kiadványokban megjelenő írásai alapján Simént a keresztényszocialisták táborába sorolhatjuk.⁹ Jobboldali ideológiai és politikai irányultságát igazolja az is, hogy tagja volt az Imrédy Béla vezette Magyar Megújulás Pártjának (MMP). 1959. június 4-én tett vallomása szerint azon-

⁶ SIMÉN Dániel, „A kibomló falu”, *Kévekötés* 8., 10. sz. (1936): 1–2.

⁷ Uő, „Fanatizált unitarizmus [!]”, *Kévekötés* 7., 1. sz. (1934): 6.; „Legyen világosság”, *Kévekötés* 7., 10. sz. (1934): 1–2.; „Ásó, kapa vagy a gondolat?”, *Kévekötés* 7., 9. sz. (1935): 5–7.; „Vajjon [!] milyennek láttok?”, *Kévekötés* 7., 10. sz. (1935): 3–4.

⁸ SIMÉN Dániel, „Mi az unitarizmus [!]?”, *Keresztény Magvető* 72., 6. sz. (1940): 209–216.; „Vallás-e az unitarizmus [!] vagy világnézet?”, *Keresztény Magvető* 73., 1. sz. (1941): 1–7.; „Unitáriusok református szemüvegen keresztül”, *Keresztény Magvető* 73., 3. sz. (1941): 132–134.; „Széchenyi magyar hite”, *Keresztény Magvető* 74., 6. sz. (1941): 245–253.; „Reformáció és unitarizmus [!]”, *Keresztény Magvető* 74., 6. sz. (1942): 231–239.; „Magyar reformáció és unitarizmus [!]”, *Keresztény Magvető* 75., 1. sz. (1943): 4–11.; „Dávid Ferenc a magyar reformátor”, *Keresztény Magvető* 75., 3. sz. (1943): 97–108.

⁹ SIMÉN Dániel, „Szószék és politika”, *Unitárius Egyház* 2. sz. (1942): 2–4.; „Egy lutheránus kongresszus tanulságai”, *Unitárius Egyház* 10. sz. (1942): 2–5.

ban a párttal való kapcsolata rövid ideig tartott.¹⁰ Az MMP-ből való kilépésről csak Simén vallomásából értesülhetünk, éppen ezért kérdéses, hogy erre a lépésre valóban sor került-e. Nem zárható ki ugyanis teljességgel, hogy Simén, ahogyan állította, valóban csalódott az MMP politikájában, de az a változat sem vehető el teljességgel, hogy a kilépés ténye pusztán fikció volt, egy önigazoló életút-elbeszélésnek az utólagos legitimáló eleme.

Függetlenül azonban ettől az epizódtól – és ez témánk szempontjából az igazán lényeges –, Simén értékrendjének és identitásának 1945 után is meghatározó alkotóeleme maradt a felekezeti és a nemzeti öntudat.

Gondolkodásmódjának eme alapvonásai köszönnek vissza például a Kolozsváron 1946. január 12-én tartott egyházi képviselő tanácsi gyűlésben elmondott hozzászólásából, amelyet az egyházpolitika számára helyes stratégiai irányelvek kijelölése céljából hívtak össze. Szerinte a háború után kibontakozó új világrend számára az egyház továbbra is nélkülözhetetlen intézmény fog maradni, mert vannak olyan szerepkörök, mint például a valláserkölcsi élet megvalósítása, amelyeket csak az egyház képes elvégezni. Nézetében egyházának két nagy sorskérdésre kellett választ adnia és megoldást találnia: valláserkölcsi élet és magyarság.¹¹

1945 tavaszán Simén a Marosi Unitárius Egyházkörben helyzetfelmérő körutat tett. A látogatás alkalmával arról biztosította a kör egyházközségeit, hogy az unitárius egyház álláspontja a jövőt illetően változatlan, azaz a továbbiakban is körömszakadtig fog ragaszkodni azokhoz az intézményeihez, amelyek magyarságuk és kereszténységük értékeinek hordozói.¹² Az a körülmény, hogy nevezett a központi egyházpolitikának kizárólag csak ezt a két célkitűzését tekintette közlésre érdemesnek a vidéki egyházközségek vizitációja alkalmával, szintén kézzelfogható bizonyíték arra vonatkozóan, hogy értékrendjében a vallás/egyház és a nemzet fogalma központi szerepet töltött be.

A Securitate által gyűjtött információk – amellet, hogy megerősítik a nemzeti és egyházi identitáshoz való szoros kötődését – arról tanúskodnak, hogy Simén a társadalmi, politikai, gondolati és lelkiismereti szabadság elkötelezett híveként kritikusan szemlélte és elutasította a Romániában kiépült totalitárius államszocialista kormányzati formát.¹³

¹⁰ Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (ACNSAS), fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1. 25. f.

¹¹ *Egyházi Képviselő Tanács jegyzőkönyve*, 1946. január 12., 293.

¹² A Magyar Unitárius Egyház Kolozsvári Gyűjtőlevéltára, Levéltári jelzet: Kü. Á., 393/1945. iktatószám. 70. sorszám.

¹³ PÁL, „Unitárius egyházvezetés...”, 91–109.

Összegésképpen tehát azt mondhatjuk, hogy Simén identitásának és értékrendjének alakulásában a nevelését és szakmai pályafutását irányító unitárius egyházi oktatási intézmények, a lelkészi minőség és az azzal járó szerepkörök, valamint a kettős, felekezeti és nemzetiségi, kisebbségi helyzet, illetve az ebből a helyzetből fakadó frusztráció alakította. Ha a felsorolt szocializációs tényezőket összevetjük, akkor tulajdonképpen arra a következtetésre juthatunk, hogy azoknak a személyre gyakorolt együttes hatása csaknem automatikusan járult hozzá a már említett identitáselemek kialakulásához, illetve megerősödéséhez.

Az állambiztonsági szervek látószögébe kerülés

1945 után az unitárius egyház, a többi romániai magyar felekezethez hasonlóan, az etnikai jelleg és a világnézeti ellentét miatt került a román állambiztonsági szervek látókörébe. Eddigi információink szerint a szocialista hatalom 1951-től kezdte rendszeresen és szervezett formában megfigyelni az unitárius egyház legfelsőbb vezetését. A megfigyelés háttérében a hatalomnak az a paranoiás és megalapozatlan koncepciója állt, amely szerint az angol és amerikai kapcsolatokkal rendelkező Csifó Nagy László egyházi titkár kémtevékenységet folytatott a teológiai tanárok és központi egyházi alkalmazottak segítségével, az „imperialista Nyugat” javára. A kémtevékenységgel kapcsolatosan végzett csoportos megfigyelés következtében Simén is bekerült a Securitate által követettek csoportjába. A róla készült jelentések szerint az egyházvezetésen belül a szocialista rendszert keményen és kitartóan kritizálók csoportjához tartozott.¹⁴ 1955. november 2-án a Kolozs tartományi Securitatén zsarolással beszervezték az állambiztonsági szolgálat ügynökévé,¹⁵ 1956. június 6-án azonban már kizárták az informátori hálózathoz, mivel „rosszakarátúnak” bizonyult, és a „beszerzése pillanatától egyetlen olyan jelentést sem tett, amiből kiderült volna annak a lelkészcsoporthoz az ellenséges érzülete vagy magatartása, amely mellé beszervezték”.¹⁶

Életének nagy és egyben negatív előjelű fordulópontját mindenekelőtt azonban nem a csoportos megfigyelés útján szerzett kompromittáló információk, hanem az 1956-os magyarországi forradalomhoz való viszonyulása jelentette. Ekkor és ennek kapcsán két olyan eseménynek lett ugyanis a szereplője, amelyek automatikusan a hatalom általi megtorláshoz vezettek.

¹⁴ PÁL: „Unitárius egyházvezetés...”, 86–110.

¹⁵ ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 130708. 7–10. f.

¹⁶ ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 130708. 16–17. f.

1956. november 19-én a Vallásügyi Minisztérium egy előre megírt nyilatkozat elfogadásának kérésével jelentkezett be a magyar protestáns egyházakhoz. A kérdést tárgyaló gyűlés végül nem a hatalom által előterjesztett nyilatkozatot, hanem egy, a protestáns egyházfők és teológiai tanárok által megszerkesztett, semleges tartalmú határozatot fogadott el. A nyilatkozat körül kibontakozó vitában Argay György evangélikus püspök megkérdőjelezte a nyilatkozattétel szükségességét, és ezt a gyűlés által végül elvetett álláspontot Simén is támogatta.¹⁷

Egy másik, helyzetét tovább súlyosbító fordulatra 1959. március 29-én került sor, amikor a hatalom képviselői számon kérték és önkritikára szólították fel a protestáns egyház vezetőit a forradalom alatt az egyházaikban tapasztalt „ellenforradalmi hangulat” miatt. Ezen a gyűlésen Simén önkritika helyett azt a beismerő vallomást tette, hogy nem tudta még teljesen elfojtani a Szovjetunió ellen érzett ellenséges érzéseit.¹⁸

A harmadik, és egyben utolsó fontos elemét ennek a láncolatnak az a három, írógépén sokszorosított prédikációskötet alkotta, amelyeket 1956 ősze és 1957 nyara között adott ki az általa és felkérésére még négy lelkész által írott beszédekből.

Vádemelés

1959. május 15-én Fényes Francisc főhadnagy, Kolozs tartományi állambiztonsági bűnügyi vizsgálóbiztos büntetőeljárást kezdeményezett Simén ellen. Fényes utasítása szerint az eljárás megindítása azért vált szükségessé, mert a rendelkezésére álló bizonyítékok alapján beigazolódott, hogy Simén forradalom- és szovjetellenes magatartást tanúsított, továbbá nacionalista kijelentéseket tett a teológián tanártársaival folytatott beszélgetései alkalmával. Az ellenforradalom idején és azt megelőzően olyan egyházi beszédeket írt, amelyekben egyfelől dicsőítette a magyarországi ellenforradalmat, másfelől pedig burkoltan rágalmakkal illette a Román Népköztársaság kormányzati formáját.¹⁹

A hatalmat képviselő Fényes értelmezésében ezek a tevékenységek kimerítették a fennálló társadalmi rendszer elleni összeesküvés bűncselekményének fogalmát, és a büntetőeljárás elrendelésével egy időben huszonnégy órás fogvatartási parancsot is kiadott Simén ellen.²⁰ Az első, május 17-i kihallgatás és

¹⁷ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 235725, vol. 2. 94–95. f.

¹⁸ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 235725, vol. 2. 519–520. f.

¹⁹ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1. 1. f.

²⁰ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1. 2. f.

az ellene összeállított eljárási anyagok alapján a kolozsvári katonai ügyészség a fogvatartási parancsot július 14-ig meghosszabbította.²¹ A fogvatartás idejét ezt követően még négyszer, a bűnügyi vizsgálat befejezéséig hosszabbították meg.²² Május 15-én Fényes Simén lakásán házkutatást is elrendelt.²³

A május 15-én megfogalmazott vádpontok menet közben újakkal egészültek ki. A június 4-i vád alá helyező rendelet szerint az állambiztonsági hatóságok Simén 1945 előtti politikai tevékenységét is vizsgálták. Az RNK népi demokratikus rendszerét sértő, valamint a magyarországi ellenforradalmat dicsőítő ellenséges tartalmú beszédek vádpontjai mellé bekerült az imrédysta párttagság bűnténye is. Az egyházi beszédek esetében – a tartalmi vonatkozások mellett – további súlyosbító tényezőt jelentett az a vád, amely szerint ellenséges tartalmú prédikációsköteteket szerkesztett és népszerűsített a teológiai hallgatók között, abból az előre kitervelt megfontolásból, hogy a nyári gyakorlatokon végzett szószéki szolgálatok alkalmával utóbbiak népszerűsíthessék a hívek körében ezeket a gondolatokat. Ugyancsak új elem volt a vádpontok között az a feltevés is, miszerint 1958. november 1-jén Béres László teológus sírjánál, aki a szovjet csapatok kolozsvári bevonulásának idején halálozott el, szovjet- és románellenes beszédet mondott.

Simén helyzetét tovább rontotta a lakásán május 15-én végzett házkutatás is, amelynek alkalmával az állambiztonsági szervek „ellenséges tartalmú” prédikációs füzetekre és olyan „nacionalista” és „revizionista” kötetekre bukkantak, mint az *Erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés* (Mikó Imre), az *Ocsúdó magyarság* (Karácsony Sándor), *A világ magyarságáért* (Halácsy Dezső) vagy a *Magyar föld, magyar élet* (Fodor Ferenc).²⁴

Kihallgatás

Simén első kihallgatására letartóztatásának második napján, május 17-én került sor. Az utolsó kihallgatási jegyzőkönyv keltezetlen, az előző jegyzőkönyvek datálásából azonban arra következtethetünk, hogy a kihallgatások október végén zárulhattak le. Ezt a tényt támasztja alá az a november 4-én kelt jegyzőkönyv is, amelyben közölték a vádlottal, hogy a kihallgatása lejárt, és az ellene megindított bűnügyi vizsgálat véget ért.

²¹ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1. 3. f.

²² ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1. 4–7. f.

²³ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1. 8. f.

²⁴ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1. 17–18. f.

A vizsgálati fogság idején Simént összesen tizenhárom alkalommal hallgatták ki. A kihallgatásokat az ellene megfogalmazott bűnvádak alapján csoportosíthatjuk. Az első csoportot Simén teológiai tanulmányai és az 1945 előtti politikai múltja képezte, a másodikat a protestáns egyházak november 19-i gyűlésén tanúsított állásfoglalása, a harmadikat az általa írt egyházi beszédek és ugyancsak az általa szerkesztett prédikációskötetek kérdése, a negyediket pedig a tanár- és lelkészársai politikai magatartása.

Az első, május 17-i kihallgatás Simén családi helyzetére és származására, illetve életének fontosabb szakmai és politikai állomásaira vonatkozott. A már ekkor neki szegezett kérdésre, hogy milyen rendszerellenes és nacionalista tevékenységet folytatott, Simén tagadólag válaszolt: nem folytatott semmiféle rendszerellenes vagy nacionalista tevékenységet.²⁵

Az 1940 és 1944 közötti politikai múlt felderítésére a június 4-i kihallgatáson tértek vissza részletekbe menően. A visszatekintésre egyértelműen a vádlott nacionalista, irredenta magatartásának bizonyítása miatt volt szükség, ebből a tételből kiindulva, különösebb erőfeszítés nélkül lehetett ugyanis igazolni azt, hogy a vádlott a szocialista rendszer elutasítása mellett a forradalom nacionalista és revizionista célkitűzéseivel is abszolút mértékben azonosult, nem utolsó sorban pedig továbbra is híve maradt az 1944 előtti nacionalista politikai rendszernek. A vádhatóság számára ebben a körben kapóra jött, hogy a házkutatás alkalmával több olyan, a magyarság sorskérdéseivel foglalkozó kiadványt is találtak, amelyeket „nacionalista” és „revizionista” jelzőkkel címkézhettek fel.²⁶ Ezek a tárgyi bizonyítékok és a vádlott MMP-beli párttagsága olyan ideális kombinációt képezett a vádhatóság szemében, amely cáfolhatatlanul igazolta Simén nacionalista devianciáját, és a hatalom látószögébe került vádlott előtt minimálisra csökkentette a menekülés lehetőségét.

A könyvek tartalmával való szellemi azonosulást nincs okunk megkérdőjelezni, az MMP-hez fűződő kapcsolat vonatkozásában azonban nagy valószínűséggel elfogadható a június 4-i kihallgatás alkalmával vázolt – a vádhatóság szemében azonban semmiféle enyhítő vagy felmentő relevanciával nem bíró – forgatókönyv. Simén vallomása szerint párttagsága Abrudbányai János teológiai tanártársa ténykedésének tulajdonítható, akivel jó baráti kapcsolatban állt, és aki az ő előzetes megkérdezése nélkül íratta be a párt tagjai közé. Abrudbányai több alkalommal is arra buzdította, hogy látogassa meg a párt székházát és személyesen, a helyszínen tájékozódjon annak tevékenységről. Mivel elégedetlen volt a

²⁵ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1. 20. f.

²⁶ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1. 18. f.

Horthy-kormányzat politikájával, és mivel azt hitte, hogy a párt által meghirdetett megújulás mögött a társadalmi rétegek közötti szociális egyenlőtlenségek felszámolásának programja húzódik, részt is vett annak néhány gyűlésén. Ezek az alkalmak azonban világossá tették számára, hogy az ő nézetei eltérnek az MMP politikai elképzeléseitől, éppen ezért 1944 tavaszán már nem vett részt annak gyűlésein, és erről a párt kolozsvári tagozatán vezető tisztséget betöltő Abrudbányait is értesítette.²⁷

Úgy tűnik, hogy Siménnek ezt a beszámolóját a kihallgatást vezető Fényes beismerő vallomásként könyvelte el. Minderre abból következtethetünk, hogy a vallatást vezető főhadnagy a továbbiakban már nem tért vissza a vádlott 1944 előtti politikai tevékenységére: számára bőségesen elegendő volt a vádlott nacionalizmusának igazolására annak MMP-s tagsága.

A vizsgálatoknak egy másik tömbjét az 1956-os forradalommal kapcsolatos magatartás képezte. Ebben a kérdésben Fényest mindenekelőtt Siménnek az 1956. november 9-i gyűlésen tanúsított állásfoglalása érdekelte, mégpedig azért, mert a Securitate informátorainak jelentéseiből biztosan tudta, hogy a vádlott megnyilvánulása ezen a gyűlésen a hatalom akaratát keresztezte.

A május 20-án ebben a kérdéskörben történt kihallgatás rövidegsége (egy óra) arra utal, hogy a gyűlésen tanúsított magatartás a hatalom értelmezésében megszemenően kimerítette a rendszerellenes és ellenforradalmi bűncselekmény kategóriáit.

A bizonyíték ebben az esetben a vádlott „beismerő vallomásán” és Lengyel Lóránd teológiai tanártásra tanúvallomásán nyugodott. Május 20-án Simén elismerte, hogy egyetértett Argay György evangélikus püspöknek azzal a javaslatával, miszerint meg kellene fontolni azt, hogy a protestáns egyházak részéről van-e szükség a nyilatkozattételre vagy sem, ugyanis a kedélyek lecsillapodtak, és nem lenne ajánlatos azokat újból feleleveníteni.²⁸ Ez a beismerés a hatalom szemszögéből csakis a következőt jelenthette: a gyűlésen nevezett szembement a párt utasításával, és megakadályozni igyekezett annak a nyilatkozatnak az elfogadását, amely egyfelől ítéletet mondott volna az ellenforradalom felett, másfelől pedig lojalitását fejezte volna ki a népi demokrácia politikája iránt.

A jegyzőkönyv szerint a szóban forgó gyűlés kapcsán Simén megpróbált egy olyan fogódzót találni, amely számára kibúvót jelenthetett volna a forradalommal való rokonszenvezés vádjában. Arra a kérdésre ugyanis, hogy milyen álláspontra helyezkedett az ellenforradalommal szemben, azt válaszolta, hogy felhá-

²⁷ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1. 25. f.

²⁸ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1. 19. f.

borították a magyarországi események, és ezt az álláspontját novemberben ki is fejezte a protestáns egyházfők havi találkozóján, aláírva az egyiptomi agressziót és a magyarországi ellenforradalmi próbálkozásokat elítélő határozatot.²⁹ Fényes megerősítést kérő kérdésére még nyomatékosabb választ kapott Siméntől: „Igen, elítéltem az 1956-os őszi magyarországi ellenforradalmat.”³⁰

Első olvasatra a fenti kijelentések azt a látszatot keltik, hogy a vádlott megtört, ismerte azonban a nyilatkozat szövegét, inkább azt mondhatjuk, hogy Simén tudatosan ködösített, ugyanis a protestáns egyházak által megszövegezett nyilatkozat egyáltalán nem ítélte el a magyarországi forradalmat, annak aláírása nem volt tehát egyenértékű előbbinek az elmarasztalásával. Ilyen megközelítésben azt mondhatjuk tehát, hogy a védekezés rendjén Simén különösebb erkölcsi teher nélkül hivatkozhatott védelmében arra, hogy a nyilatkozatot aláírta, ergo ezzel a cselekedetével a forradalom felett is ítéletet mondott.

A novemberi gyűlés ügyére május 23-án ismét visszatértek. Fényes ekkor arra volt kíváncsi, hogy a nyilatkozatot előkészítő gyűlésen határoztak-e arról, hogy a teológusok is részt vegyenek az állásfoglalást ismertető gyűlésen, továbbá, hogy a gyűlésen részt vettek-e a teológusok, és ha igen, akkor hányan, és aláírták-e a nyilatkozatot. Az utolsó két kérdésre Simén a „nem tudja” és „nem emlékszik” válaszokat adta,³¹ amit Fényes természetesen úgy értelmezett, hogy a vádlott szándékosan akarja őt félrevezetni. Azokban az esetekben tehát, amikor nem a vádat erősítő vagy azt alátámasztó válasz érkezett, a vádlott nyilatkozatait automatikusan hamisnak és félrevezetőnek nyilvánították. Ennek a hatalmi logikának az alkalmazását erősíti meg például a június 4-i kihallgatás is, amikor Simén, tagadva, hogy az általa írt beszédek ellenséges tartalmúak volnának, ugyancsak azt a szemrehányást kapta, hogy nem őszinte, és nem mond igazat.³²

A kihallgatások harmadik, és egyben legterjedelmesebb tömbjét a teológiai hallgatóknak és lelkészeknek írt prédikációskötetek kérdése alkotta, mégpedig azért, mert ezekbe tökéletesen be lehetett csatornázni és összegezni mindazokat a vádakot, amelyek az egyes kihallgatások során külön-külön is megfogalmazódtak.

Ebben a kérdéskörben az első kihallgatásra június 2-án került sor, közép-pontjában pedig egy 1956 októberében írott beszéd, az *Advent népe* állt. A jegyzőkönyv szerint a vádhatóság számára a prédikáció egyik problémás kijelentését

²⁹ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1. 20. f.

³⁰ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1. 20. f.

³¹ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1. 21. f.

³² ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1. 25. f.

a bevezetőben található következő mondat képezte: „Van nép, mely szabadságban fogant, mint a magyar, s ezer év óta vérét ontja a szabadságért...”³³ Fényes kérdéséből világosan kitűnik, hogy számára a fő problémát a magyar nép szabadságért folytatott harcának felemlítése jelentette, mégpedig a beszéd keletkezésének időpontja miatt. Az idézett mondat aktuálpolitikai áthallása egyébként annyira erősnek hatott ebben az összefüggésben, hogy arra a kérdésre, hogy mi célból példálózott éppen a magyarság szabadságért folytatott harcával, Simén sem tudott elfogadható választ adni. Lényegében replika nélkül maradt, és nem maradt más alternatívája, mint az egyszerű tagadás: nem akarta, hogy ezzel a mondattal a magyarországi ellenforradalomra utaljon.³⁴

A prédikációkra vonatkozó második kihallgatáson (június 4.) a hangsúly arra az 1956–1957-es keltezéssel kiadott kötetre esett, amely a vádlott és Gellérd Imre siménfalvi lelkész beszédeit tartalmazta. Fényes beszédekről alkotott véleménye információink szerint nem változott a korábbi kihallgatás következményeként. A vádlottnak szegezett első kérdés ugyanis arra vonatkozott, hogy mi készítette őt arra, hogy ellenséges jellegű beszédet írjon (*Advent népe*) és fogadjon el Gellérd Imrétől (*Heródes, Szív*).

Simén védekezése ezúttal is a következetes háritásra támaszkodott. Attól a pillanattól fogva, amikor úgy döntött, hogy a Román Népköztársaságban fog élni – mondta –, úgy határozott, hogy minden szempontból be fog illeszkedni az új rendszerbe. Nem tartotta, és nem tartja magát olyannak, aki a fennálló rendszer ellen akarna izgatni. A prédikációk kiadásánál meg sem fordult a fejében, hogy azok tartalmuknál fogva államellenesnek minősüljenek. Fenntartotta, hogy a beszédeknek nincs ellenséges, károsító hatásuk a népi demokratikus rendszerre nézve, egyetlen célja ezekkel az volt, hogy a híveket lecsendesítse, és lelkileg megnyugtassa őket.³⁵

Ez a következetesen tagadó magatartás patthelyzetet és tökéletes párhuzamosságot eredményezett a kihallgatás további menetében is. Fényes azon kérdésére, miszerint az 1956 őszén és 1957 telén fennálló kül- és belpolitikai események tükrében ezek a beszédek politikai értelemben aktuálisak voltak-e vagy sem, Simén nemleges választ adott. Úgy gondolja – mondta utóbbi –, hogy az akkori politikai helyzet ellenére sem voltak veszélyesek a beszédek a népi de-

³³ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 2, 3. f.

³⁴ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 24. f.

³⁵ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 26. f.

mokráciára.³⁶ Következésképpen tagadta továbbá azt is, hogy az általa és lelkészársai által írt prédikációk rendszerellenesek lettek volna.³⁷

Az október 5-i és 20-i kihallgatások tovább rontották a vádlott pozícióit. Simén továbbra is kitartott a tagadás taktikája mellett, de ekkor már rá lehetett bizonyítani, legalábbis a jegyzőkönyv szerint, hogy válaszaiban nem minden állítása fedi a valóságot. Ötödikén Fényes ennek igazolása végett azt az előre megfontolt szándékkal megfogalmazott kérdést szegezte a vádlottnak, tudta-e az, hogy az összegyűjtött beszédek nem lehet sokszorosítani és terjesztésre kiadni. Mikor Simén erre nemlegesén válaszolt, Fényes szembesítette Bálint Ferenc nyilatkozatával, aki szerint tisztában volt azzal, hogy a beszédek nem lett volna szabad terjeszteni. A szembesítést természetesen újabb szemrehányás követte, hogy nem hajlandó elismerni az igazságot.³⁸ Simén vallomásainak hitelességét egy másik körülmény is negatívan befolyásolta: kiderült, hogy 1958 őszén a köteteket beszédte a teológusoktól, és ugyanakkor figyelmeztette Gellérdet is, hogy semmisítse meg a tulajdonában levő köteteket. A kérdésre, hogy mindezt miért tette, ha a beszédek nem voltak ellenséges tartalmúak, Simén meglehetősen együgyű választ tudott csak adni: azért rendelkezett így, mert a beszédek időszerűtlenekké váltak.³⁹

Az október 20-i kihallgatáson Simént nemcsak saját, hanem lelkészársai beszédeinek tartalma miatt is felelősségre vonták. Ekkor azzal a váddal szembesítették, hogy a lelkészekről beérkező prédikációkat nemcsak helyesírási, hanem tartalmilag is kijavította, módosította, és ezzel ellenséges politikai töltetet kölcsönzött azoknak. Simén elismerte, hogy a beszédekbe belejavított, de tagadta azt, hogy ennek során ellenséges gondolatokat szőtt volna bele azokba.⁴⁰

A kihallgatások alkalmával Fényes az ugyancsak letartóztatásban levő Lőrinczi Mihály és Erdő János tanártársai felől is érdeklődött. Simén mindkét személlyel kapcsolatosan pozitív választ adott. Tanártársaival jó kapcsolatban állott – mondta –, és egyiknek sem voltak rendszerellenes megnyilvánulásai, mi több, Erdő állandóan rendszerhűségéről tett tanúbizonyságot, rektorként és dékánként mindig ennek szellemében cselekedett és viselkedett.⁴¹ Pozitívan, elismeréssel beszélt a kötetekben szerzőtársaként szereplő lelkészekről is. Tehetségesnek tar-

³⁶ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 26. f.

³⁷ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 27. f.

³⁸ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 31. f.

³⁹ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 91. f.

⁴⁰ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 32. f.

⁴¹ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 19., 29. f.

totta őket – mondta –, és ez volt az ok, amiért segítségüket kérte a tananyagként szolgáló kötetek összeállításához. Tagadta ugyanakkor azt is, hogy a tőlük kapott anyagok ellenséges tartalmúak lettek volna.⁴²

Egy-egy kérdés erejéig a rovására felhozott bűntények között még rákérdeztek a lakásán talált tiltott könyvek és a Béres László sírjánál elmondottak ügyére. A könyvekre vonatkozóan Simén hárított: nem volt tudomása arról, hogy ezek a könyvek a tiltott kiadványok közé tartoznak, de amúgy sem adta oda azokat senkinek olvasásra. Béres esetében annyi történt, hogy november 1-jén, az egyház jeles halottjai sírjainak takarítása alkalmával nevezett sírhelyét is meglátogatták. Itt elmondta, hogy Béres a szovjetek kolozsvári bejövetelekor lágerbe került, ahonnan megszökött, elfogták, majd kórházba vitték, ahol meghalt.⁴³

A vizsgálati dossziében található utolsó, keltezetlen jegyzőkönyv szerint a kihallgatás végére két ponton jelentős elmozdulás történt a vádlott rovására. Simén tagadta továbbra is, hogy ellenséges szándékai lettek volna a Román Népköztársaság népi demokratikus rendszerével szemben, és fenntartotta azt a véleményét is, hogy a november 19-i gyűlésen elítélte az ellenforradalmi eseményeket. A korábbi álláspontjából engedve azonban tett két olyan kijelentést, amelyek a beismeréssel voltak egyenértékűek a kihallgatást végző hatóság szemében. Először is elismerte, hogy az ellenforradalom környékén írt két beszédében „tettem néhány ellenséges kijelentést, mert egy adott pillanatban a magyarországi események hatása alatt voltam”.⁴⁴ Továbbá elismerte azt is, hogy „politikai szempontból a kivonatolt jegyzeteket többféleképpen lehet értelmezni, és hogy tévedtem, hogy [azokat] nem aktualizáltam.”⁴⁵

Tanúvallomások

Simén bűnügyi vizsgálatának az ideje alatt összesen hat tanút hallgattak ki, és a kikérdezettek mindegyike terhelő nyilatkozatot tett a vádlott ellen, előre borítékolva ezáltal is az ítélet kimenetelét.

1957. április 22-én Lengyel Lóránd teológiai tanár részletesen beszámolt a november 19-i gyűlésről. Nem tudni, hogy Lengyel nyilatkozata kényszer alatt született-e vagy sem, a benne megfogalmazott súlyosan terhelő állítások azonban bőségesen elegendőek voltak ahhoz, hogy Simén rendszerellenes magatartá-

⁴² ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 32., 90., 91., 124., 125. f.

⁴³ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 27. f.

⁴⁴ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 34. f.

⁴⁵ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 34. f.

sa kellőképpen igazolva legyen az ominózus gyűlésen. Lengyel elbeszélése szerint a protestáns egyházfők és a Protestáns Teológiai Intézet tanárai előtt Vásárhelyi János református püspök tudomásukra hozta, hogy a Vallásügyi Minisztérium kérésére ismertetniük kell az egyházfők, tanárok és teológiai hallgatók álláspontját a nemzetközi politikai eseményekkel kapcsolatosan. Argay püspök érintőlegesen beszélt az egyiptomi kérdéstről, a magyarországi forradalommal kapcsolatban azonban nem tartotta időszerűnek, hogy nyilatkozatot fogadjanak el, mert mind Magyarországon, mind pedig Romániában a kedélyek megnyugodtak, és nem kell az emberek lelkét felzaklatni. „Ezeknek a szavaknak az értelme lényegében az volt – magyarázta Lengyel –, hogy meghíúsítsa a gyűlés célját, és hogy ne foglaljanak semmiféle állást a magyarországi ellenforradalommal szemben. Pontosabban, hogy elítéljék azokat az eseményeket.”⁴⁶ Nem emlékszik pontosan, hogy milyen kifejezéseket használt Simén Argay álláspontjának támogatására, de úgy tudta, javaslatot tett arra, hogy a protestáns egyházak szervezzenek segélyezési akciót a „szenvedő szegény magyar népnek”,⁴⁷ ahogyan azt más országokban is teszik. „Megjegyzem – mondta –, hogy ahogyan én ismerem Simén Dánielt, ez egyáltalán nem hűség a népi demokrácia iránt.”⁴⁸ Mindezt abból gondolta, hogy egy márciusi kiértékelő munkaülésen nevezett azt a kijelentést tette, hogy „még nem tudta teljesen leküzdeni a Szovjetunió ellen táplált ellenséges magatartását”⁴⁹

Az ugyancsak 22-én kihallgatott Kelemen Imre, Nyitrai Mózes, Sándor Balázs, Benedek Ágoston lelkészek szintén terhelő vallomást tettek a vádlott ellen. A nagyon nagy általánosságokban mozgó, szinte kottaszerű vallomások olvasása során azonban az olvasóban az a gyanú támad, hogy ezek a szövegek kényszerítő nyomás hatására jöttek létre.

Kelemen azt vallotta, hogy Simént rendszerellenes személynek ismerte, mindezt pedig a tanárokkal, papokkal folytatott beszélgetésekből szűrte le, valamint a prédikációkból, amelyekben a rendszer ellen izgatott.⁵⁰ A jegyzőkönyv szerint tartalmilag szinte szóról szóra azonosan nyilatkozott Nyitrai. A vele folytatott beszélgetések alapján – mondta – Simén „mélyen” rendszerellenes volt, kereste az alkalmat, hogy szidalmazza a párt és a kormány politikáját, különösen

⁴⁶ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 36. f.

⁴⁷ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 37. f.

⁴⁸ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 37. f.

⁴⁹ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 37. f. Az 1959. március 29-i gyűlésről van szó.

⁵⁰ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 38. f.

a kollektivizálás kérdésében.⁵¹ Sándor szerint nem voltak köztük politikai jellegű beszédek, de emlékszik, hogy 1958 tavaszán kapott tőle egy prédikációskötetet, benne azzal a *Megállni* című prédikációval, amelyben ellenforradalmi igazságosságról beszélt, és szidalmazta az ellenforradalmat elfojtó szovjet hadsereg beavatkozását. A vallomások valóságtartalmának vonatkozásában talán árulkodó lehet a jegyzőkönyv gondolatmenetében felbukkanó azon logikai ellentmondás, miszerint bár Sándor nem folytatott politikai jelegű beszélgetést Siménnel, paradox módon mégis tudni vélte, hogy az magasztalta a kapitalista országokat, különösképpen az USA politikáját.⁵² A tollba mondás gyanúját sugallja Benedek vallomása is, amely szinte teljes tartalmi azonosságot mutatott a Sándor Balázséval. Benedek szerint egyetemistakorában Simén rendszerellenességre nevelte őt, 1958-ban kapott tőle egy ellenséges tartalmú prédikációt (*Megállni*), amely elítélte a szovjet beavatkozást, és sajnálatát fejezte ki az ellenforradalom elbukása miatt.⁵³

Május 7-én Szakács Miklós teológiai hallgatót is kikérdezték a Simén által kiadott két prédikációskötet felől. Szakács szerint Simén azért adta át a kötetet a hallgatóknak, hogy azok gyakorlati útmutatásul szolgáljanak a beszédíráshoz, illetve az egyházi ünnepek és a nyári gyakorlatok alkalmával elhangozzanak az egyházközségekben. Az általa elolvasott beszédek – folytatta – általában vallásos jellegűek, kivéve a *Megállni* címűt, amelyben a szerző a benne szereplő példákön keresztül utalt a tudomány fejlődésére, az erdélyi magyarok Magyarországra történő kivándorlására, buzdítva őket arra, hogy maradjanak helyben. Ugyancsak ebben a beszédben példalózott egy ütközettel: „amikor egy bátor és vitéz ember egy tank előtt áll, és amikor a tankban ülők látják az emberben ezt a bátorságot, a tiszteletük jeléül nem lövik meg, az ember pedig, mint győztes marad meg.”⁵⁴ A beszédet Simén 1956 decemberében írta – erősítette meg kihallgatójának Szakács a keltezésre vonatkozó állítását –, de nem tudott arról nyilatkozni, hogy az a magyarországi '56-os vagy pedig más eseményekre vonatkozott-e. Az 1957 és 1958 márciusában kézhez kapott köteteket 1959 őszéig használták, amikor a tanévre visszatérő hallgatóktól Simén azokat visszakérte.⁵⁵

⁵¹ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 39. f.

⁵² ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 40. f.

⁵³ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 41. f.

⁵⁴ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 43. f.

⁵⁵ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 43. f.

A szakértői bizottság véleménye

1959. június 26-án Fényes szakértői véleményt kért Gáll János egyetemi tanártól (a Bolyai Egyetem Marxista-leninista Tanszékének vezetője), Sebe Ferenc kolozsvári lelkésztől és Székely József magyartanártól (Ady Endre Iskola, Kolozsvár) a Simén által teológiai hallgatók és unitárius lelkészek számára szerkesztett prédikációskötetokről. A szakvéleménynek a következő kérdésekre kellett választ adnia: a Simén, valamint Bálint Ferenc és Székely László által írt prédikációk tartalmazznak-e ellenséges propagandát a fennálló társadalmi rendre vonatkozóan? Melyek ezek az ellenséges tartalmú részek, és milyen formában nyilvánulnak meg? A prédikációk tartalmazznak-e magyar nacionalista és ellenforradalmár propagandát? Milyen negatív hatása lehetett ezeknek a beszédeknek azokra, akik hallották?⁵⁶

A szakértői vélemény 1959. július 7-re készült el, és a Simén, Csongvay Lajos, Gellérd Imre, Bálint Ferenc és Székely László által írt prédikációskötetekkel kapcsolatban a következő általános véleménnyel nyitott: „A szakértői vizsgálatnak alávetett vallásos beszédek tartalmilag, kétséget kizáróan, ellenséges propagandát folytatnak a RNK-ban fennálló államrendszer ellen.”⁵⁷

Simén esetében a bizottság tételesen a következő megállapításokat tette. Az *Advent népe* című beszédben az 1956-os ellenforradalomra utal azzal, hogy a magyar nép nemzeti katasztrófájáról beszél. A mélyen ellenforradalmi szövegekörnyezetbe Simén beiktatott egy uszító tartalmú bibliai idézetet is abból a célból, hogy felébressze hallgatóságának lelkiismeretében az elbukott ellenforradalom iránti gyásznak az érzését.⁵⁸

Ugyanebben a beszédben egy másik helyen azt állította, hogy a magyar közösség jogi diszkriminációban él a román többséggel szemben. Ez a kijelentés a szerzőnek azt a felfogását tükrözi, hogy az ellenzi a két nép között a megbékülést.⁵⁹ Az inkriminált részt a bizottság szerint a következő mondat képezte: „Ezekben a sorsdöntő napokban fel kell ismernünk Isten törvényét, hogy szeretni csak szabadon lehet, egyenlő méltósággal. [...] csak egyenlő jogú nép békülhet [ki egy másik] néppel [...]”⁶⁰

⁵⁶ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 16. f.

⁵⁷ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 53. f.

⁵⁸ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 53. f.

⁵⁹ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 53–54. f.

⁶⁰ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 2, 5. f. A román nyelvű szakértői bizottság jelentésében olvasható Simén-idézeteket nem fordítottuk vissza magyarra, hanem az eredeti szöveget közöltük.

Egy 1956 decemberében írt karácsonyi imájában azt sugallta, hogy az országban a nyomor és a terror uralkodik, felidézve ennek a helyzetnek az ellentételezésére az örökre letűnt „aranykort”, az eszményi múltat:⁶¹ „Utunk mellett égre szegezett, sötéten villogó szurony-erdők, didergő, fázó, éhes asszonyok, védtelen gyermekek, rabigába görnyedt népek, kiknek a szeretet himnusza, karácsony örömmüzenete: letűnt aranykor itt-felejtett éneke [...]”⁶²

Ne félj te kicsiny nyáj! című beszédében a félelem fetisizálásával találkozhatunk, ahol az emberi élet félelmeinek a különböző formáit sorolja fel: „[Félünk] a lappangó betegségtől, tehetetlen öregségtől, hirtelen haláltól [...] szabadságunk elvesztésétől [...] barátainktól és szomszédainktól [...], mert fogyóban van köztünk a bizalom [...]”⁶³ Ez az egész felsorolás a következő megállapításban csúcsosodik ki: „Maroknyi nép és kicsiny egyház vagyunk, van-e jogunk az élethez, van-e helyünk a nap alatt, lesz-e holnapunk világhódító népek és egyházak nyomasztó árnyékában? Vagy a történelem vihara szerteszór minket is, mint az ókori zsidó népet a szélrózsa minden irányában [sic!], hogy csak fájó emlékünkné maradjon fenn szomorú tanulságára nyomunkba lépő népeknek és koroknak!”⁶⁴ A ködösítően fogalmazó gondolatmenet mögött az a megfontolás állt, hogy ezzel a nép kilátástalan helyzetét domborítsa ki a népi demokratikus rendszerben.

A *Megállni* című beszédben nyílt felhívást intézett hallgatóságához ellenforradalmi cselekedetek elkövetésére. A kötelessége teljesítése közben, őrhelyén elhunyt pompeji római katona esetével példálózva ugyanis Simén arra a következtetésre jutott, hogy nem elég csak passzívan ellenállni, mert: „Hűséggel megállni nem jelent üres bámészkodást, karbafont kezek semmittevését, színlelt nyugalmat vagy olcsó mannavarást, nem jelent megbénult akaratot sem, amidőn földbegyökerezett lábakkal, tehetetlenül állunk. Nem jelenti a könnyörtelen végzet lemondó elismerését, amikor rajtunk ez is, az is könnyen megesisik, de jelenti a bátor, elszánt, hősiesség megállást.”⁶⁵

Az RNK népi demokratikus rendszerére tett ellenséges megjegyzéssel találkozhatunk még az *Advent népében*, ahol a szerző kijelenti, hogy a földről „az igazság végképp eltávozott.”⁶⁶ A *Ne félj te kicsiny nyáj* című beszédében pedig a

⁶¹ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 54. f.

⁶² ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 2, 17. f.

⁶³ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 2, 35. f.

⁶⁴ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 2, 35. f.

⁶⁵ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 2, 38. f.

⁶⁶ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 55. f.

kisebbség többséggel szembeni minőségi felsőbbrendűségének a reakciós nézetét vallja, a kisebbség szó alatt a kisebbségi magyar nemzetiséget értve.⁶⁷

A harmadik kötetben, egy 1943 januárjában és egy 1944 februárjában írt beszédében, dicsóítja a Szovjetunió ellen folytatott hódító és fosztogató háborút, bőségesen használva azokban a fasiszta demagógiát. Többek között a kis népek nagyobb hatalmakkal szembeni harcáról beszélt. Hasonló kijelentésekkel találkozhatnak a *Legyünk elsők a szolgálatban* beszédében is. Az összes beszédei 1957 után, rögtön a magyarországi ellenforradalom elfojtását követően jelentek meg.⁶⁸

A Simén és szerzőtársai által írott beszédek kielemezése után a bizottság a következőkben összegezte vizsgálódásának eredményeit. Mindhárom kötetet az ellenforradalmi események alatt, illetve után adták ki, ezért azok tendenciózusak, rosszindulatúak. Politikai tartalmuk miatt negatívan befolyásolhatták az egyetemi hallgatókat és a híveket. A káros hatás hangsúlyosabban érintette az egyetemistákat, akik mintaként használhatták ezeket a beszédeket, és ezért államellenes, ellenforradalmi és sovén gondolatokat terjeszthettek volna a lakosság széles köreibben. A hallgatóság lelkében ezek a prédikációk a népi demokratikus rendszerrel szembeni bizalmatlanságot, a román testvérnéppel szembeni gyűlölet érzését kelthették, és felébreszthették a feudális, kapitalista rendszer újjáélesztésének a vágyát.⁶⁹

Terjedelmi korlátok miatt nincs lehetőség a beszédek részletes bemutatására és elemzésére. Az alábbiakban mindössze csak annyira szorítkoztunk, hogy az általunk helyesnek vélt olvasatra egy-két gondolat erejéig rámutassunk, és végkövetkeztetésként ismertessük azokat a közös vonásokat, amelyek a beszédeket gondolatiságukban jellemzik.

A bizottság öt prédikáció és egy ima esetében állapított meg ellenséges tartalmat. Az 1943 augusztusában írt beszéd (*A lélek vetése és aratása*) a társadalmi modernizáció által veszélyeztetett keresztény erkölcsöknek, a nemzeti és egyházi kulturális értékeknek, valamint a vallásos hitnek a védelmére buzdított.⁷⁰ A bizottság ebben az esetben teljesen rosszhiszeműen állapította meg tehát azt, hogy a beszéd háborús propagandát népszerűsített volna. Hasonló módon járt el a bizottság azzal az 1944 februárjában írt prédikációval (*Első lenni a szolgálatban*) is,

⁶⁷ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 55. f.

⁶⁸ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 55. f.

⁶⁹ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 60. f.

⁷⁰ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 2, 54–56. f.

amelyben a szerző az egyház által szervezett népfőiskolás tanfolyamon résztvevő fiatal hallgatóságát az isten- és emberszolgálatra intette.⁷¹

Az 1956 októberében írt *Advent népében* Simén, Ézsaiás prófécijából kiindulva, a megújulás lehetőségéről beszélt. Üzenete, hogy a zsidó néphez hasonlóan a sok szenvedést megélt magyar nép számára is adott a jobb jövőndő lehetősége, ha él bennük a reményt fakasztó istenhit és a testvéri szeretet. Ha a beszéd tartalmának értelmezésekor figyelembe vesszük a kelteztést is, akkor teljesen nyilvánvalóvá válik, hogy azt az 56-os magyarországi események inspirálták, és a szerző olyan reménykeltő pillanatként tekintett a forradalomra, amely a magyarság számára jobb jövőndő eljövételének a fordulópontját jelenti. „Higgyük – írta –, hogy sok-sok százados csalódás után jó úton járunk. Higgyük, hogy népünk nagy áldozatából, könnyből és vérből kihajt emberibb sorsunk reményteljes vesszője, békességünk zöld olajága, és buzgón fohászjunk az Egek Urához, hogy áldja meg és szentelje meg a mi adventi utunkat, hitünket és karácsonyba érkezésünket.”⁷²

A beszéd és az 56-os forradalom közötti nyilvánvaló kapcsolatot a szakértő bizottság is felismerte, a kiragadott idézetek azonban ez esetben is célzatosak és rosszhiszeműek. Az isteni ítéletre vonatkozó bibliai idézetek inkább arra utalnak, hogy lezárult az a szomorú korszak, amikor az ítélet még időszerű volt, és a reménység időszaka köszöntött be. A második kifogásolt gondolat rendszerkritikát tartalmazott: a társadalmat teljes alávetettségbe taszító totalitarizmusét. Simén szerint csak akkor válhat valósággá az adventi reménység, a jobb jövőndő, ha a társadalom felszabadulhat a hatalom elnyomása alól és mindenki szabadon, teljes jogegyenlőségben élhet.

A novemberben írt *Megállni* beszéd 56-os vonatkozásai ugyancsak tagadhatatlanok, már csak azért is, mert a tankkal szembeálló katona képe közvetlenül is asszociált erre az eseményre. A beszéd az elbukott forradalom után íródott, és olvasatunkban egyfelől az ez által képviselt eszmeiség melletti kitartásra buzdított, másfelől pedig igyekezett kivédeni a kudarc okozta apátiát, éppen a tankos jelenettel hangsúlyozva, hogy a megállni tudó lélek képes győzni a nyers erő felett is. Simén szerint a legnagyobb tisztelet azokat illeti, akik hűséggel álltak meg a család, az otthon, az egyház és a haza mellett. Nekik, unitárius híveknek, ezekből a példákból kell meríteniük, és folytatniuk is kell ezt az áldozatos helytállást. „Az emberi haladáshoz, a boldogabb élet kiharcolásához, a jézusi eszmék megvalósításához szükségünk van megállni tudó emberekre, férfiakra és nőkre, ki-

⁷¹ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 2, 56–59. f.

⁷² SIMÉN Dániel, „Advent népe”, *Keresztény Magvető* 119., 4. sz. (2013): 446–450., 450.

csinyekre és nagyokra. Mert hiszen nagyon sok a felkavart, összetört, összeropant szívű, lelkű ember. Annyi élet várja, hogy szebbé, jobbá tegyük. Annyi arany-szemű búzamag várja, hogy jó földbe vessük, pislákoló mécsfény, hogy lánggá növeljük, magasztos, szent ügy, hogy utolsó csepp vérig védjük... Álljunk hát elő, és öltözzük fel az Isten minden fegyverét, hogy mindeneket elvégezvén MEGÁLHASSUNK!⁷³

Az 1957 februárjában írott *Ne félj te kicsiny nyáj* beszédet vélhetően a forradalmat követő megtorláshullám ihlette, amikor valószínűleg többekben is megfogalmazódhatott, felmerült a megsemmisülés gondolata. Simén ezt a félelmet próbálta eloszlatni történelmi példák felsorakoztatásával. A nemzeti és felekezeti kisebbségi állapot szerinte valóban felvillantja a pusztulás veszélyét, jogos az ebből fakadó félelem, de ha a veszélyeztetett közösség magáévá teszi a minőség gondolatát, akkor jövője biztosított, mivel a minőségi ember erkölcsi értékrendje összhangban volt a történelmet igazgató isteni akarattal. Simén üzenete tehát arról szólt, hogy létezik ugyan a létüket fenyegető felszámolási szándék vagy lét-helyzet, de mindez kivédhető a minőségi emberré válás eszközével, Isten megtartja azt a közösséget, amely életvitelében az ő értékrendjét képviseli és érvényesíti.⁷⁴ Miközben tehát az eredeti üzenetben a minőségi kisebbség a megtartóerőt jelentette, addig a bizottság olvasatában ez a magyar közösség felsőbbrendűségi érzését jelképezte.

A bizottsági olvasat és az eredeti üzenet között egyetlen esetben mutatható ki tartalmi azonosság. A szakvéleményben idézett karácsonyi imarész valóban az eszményi múlt és a szomorú valóság közötti ellentétet ábrázolta.

Ha egy mondatban szeretnénk összegezni a bizottság által kifogásolt írások gondolatiságát, akkor azt mondhatjuk, hogy azok kivétel nélkül a felekezeti és nemzeti kérdések problematikája körül forogtak. Igazat kell adnunk a szakértői bizottságnak abban, hogy a Simén beszédeiben központi helyet foglalt el a nemzeti identitástudat megőrzésének az eszméje.⁷⁵ Mindez azt jelenti, hogy nevezett gondolkodásmódjában nem hozott fordulópontot, szemléletváltást a berendezkedő szocialista rendszer, magatartását, szemléletmódját a továbbiakban is a nemzeti és vallási/felekezeti identitás határozta meg, a két közösség iránti mély erkölcsi felelősség tudata.

⁷³ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 2, 40. f.

⁷⁴ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 2, 35–37. f.

⁷⁵ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 60. f.

Tárgyalás és ítélet

Az 1960. március 5-iki keltezésű vádirat egy, a Simén személye köré tömörülő, jól megszervezett csoportot láttatott, amelynek feltett szándékai közé tartozott a társadalom kizsákmányolására, a nemzetiségi gyűlöletre épülő kapitalizmusnak az újjáélesztése. A vádirat szerint 1956 őszétől, a magyarországi ellenforradalom idején a Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Karán felerősödött az ellenséges tevékenység, ami főleg a teológiai hallgatók szélsőségesen nacionalista szellemben való nevelésében, a magyar és román lakosság közötti gyűlölet szításában nyilvánult meg. A nacionalista és ellenforradalmi szellemiség terjesztésében főszerepet játszottak egyes teológiai tanárok és lelkészek. Ezek amellet, hogy szóban ellenségesen nyilvánultak meg az RNK népi demokratikus rendszere ellen, olyan teológusoknak szánt beszédeket írtak, amelyek rendszerellenesek, mélyen nacionalisták, gyűlöletkeltők. Simén az USA-ban tanult, a Horthy-rendszerben MMP-tag volt, a teológiai intézet gyakorlati tanszékének vezetője volt. Egy munkaközösséget hozott létre abból a célból, hogy a teológiai hallgatókat ellenséges tartalmú beszédekkel láthassa el. 1956 és 1957 nyara között három kötetet adott ki és terjesztett 200–220-as példányszámban. Ezek az ellenforradalom alatt és után jelentek meg, politikai tartalmuk miatt pedig negatív hatással voltak a teológus hallgatókra, főleg azért, mert negatívan befolyásolták a gondolkodásmódjukat. Simén tanárként azt az utasítást adta, hogy beszédírásnál tekintsék iránymutatónak a prédikációkat, és legációk és nyári szolgálatok alkalmával ezeket mondják el az egyházközség híveinek. A bizottsági szakvélemény által szolgáltatott bizonyítékokból egyértelműen kitűnik antidemokratikus, ellenséges nacionalista érzülete, melyet a teológusoknak is át akart adni azáltal a céllal, hogy majd papokként azt a hívek között terjeszthessék. Lakásán nacionalista könyveket tartott, amelyeknek tartalmát az oda látogató teológiai hallgatók és papok könnyen megismerhették. Nem ismerte el az ellene felhozott vádak, a nyilatkozatok azonban igazolják cselekedeteit. A vád ellene tehát a fennálló társadalmi rend elleni izgatás volt.⁷⁶

Simént 1960. április 27-én hallgatták ki a kolozsvári katonai törvényszéken. Az MMP-s tagság kapcsán megismételte a korábban elmondottakat, a prédikációk kérdésében pedig fenntartotta azt a mindvégig hangoztatott álláspontját, hogy írásuknál nem vezérelte semmiféle ellenséges érzület. Csak „elszigetelten”, a kontextusukból kiragadva lehetne egyes részeket ellenségesen magyarázni –

⁷⁶ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 130–133. f.

mondta –, de ha összességében értelmezik a prédikációkat, akkor egyértelművé válik, hogy azok nem tartalmaznak semmiféle rendszerellenes üzenetet.⁷⁷

A 27-i tárgyaláson a vádlott által tanúnak javasolt Lengyel Lóránd megismételte a gyűlésekkel kapcsolatos korábbi megjegyzéseit: 1956. november 19-én Simén azt mondta, hogy az idő nem kedvez egy határozat elfogadására és aláírására, és gyűjtést javasolt a szegény magyar nép számára, az 1959. március 29-i gyűlésen pedig úgy nyilatkozott, hogy még nem tudta legyőzni a Szovjetunióval szembeni gyűlöletét.⁷⁸ Május 19-én Péterffy Gyula teológiai tanár Lengyelhez hasonlóan nyilatkozott a gyűléseket illetően, ugyanakkor szerinte jelenlétében a vádlott soha nem nyilvánult meg ellenségesen.⁷⁹ Az ugyancsak tanúként kihallgatott Szakács Miklós úgy nyilatkozott, hogy az általa elolvasott beszédekben nem talált semmi rendszerellenességre utaló tartalmat, és nem tud arról, hogy az órákon a vádlott politikailag ellenségesen nyilvánult volna meg.⁸⁰

A május 20-án kihirdetett ítélet – Bálint Albert magyarszováti és Székely László verespataki lelkészekkel egyetemben – Simént a fennálló társadalmi rendszer elleni izgatás vádjában bűnösnek találta, és hét év fogházbüntetéssel, öt év jogvesztéssel, valamint személyes vagyonának teljes elkobzásával sújtotta.⁸¹

Következtetés

Simén cselekedeteinek háttérben nem állt semmiféle rendszert megdönteni akaró vagy nacionalista gyűlöletet propagáló, alaposan megszervezett titkos társaság, ahogyan azt az ítéletet kimondó kolozsvári katonai törvényszék állította. A hatalommal szembeni magatartása és a magyarországi forradalmi eseményekkel kapcsolatos reakciója reflexszerű volt, és egyéni szocializációjának a számlájára írható. A forradalmi eseményekhez való viszonyulását tehát egyéniségének a két alapeleme, a felekezeti és az etnikai identitás határozta meg. Teljesen természetes és egyértelmű volt számára az, hogy egy olyan eseménysorozattal vállaljon lelki és erkölcsi szolidaritást, amely egyfelől annak a rendszernek a megdöntését kívánata, amely saját vallási közösségének, identitásának létét is veszélyeztette, másfelől pedig szöges ellentétben állt az általa vallott világnézettel.

⁷⁷ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 150. f.

⁷⁸ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 156. f.

⁷⁹ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 178. f.

⁸⁰ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 175. f.

⁸¹ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 014061, vol. 1, 188. f.

Az egyéni értékrend volt az, ami az 1956. november 19-i gyűlésen arra sarkallta, hogy Argay álláspontját képviselje, és ezek az identitáselemek határozták meg beszédeinek tartalmát is, amelyekben tagadhatatlan, hogy reagált korának politikai eseményeire, és burkoltan az elnyomó hatalom ellen foglalt állást. Egy polgári demokráciában Simén állásfoglalása és beszédei következmények nélkül maradtak volna, azonban egy, a nacionalizmus eszméjétől is mélyen átitatott totalitárius rendszerben, mint amilyen a romániai államszocializmus is volt, a hatalom megtorló reakciója bármelyik pillanatban bekövetkezhetett.

A totalitárius hatalom logikája szerint Simén büntetése teljesen indokoltnak látszott, mivel gondolati és cselekedeti szinten is ellentétes pályán mozgott a párt által megszabott politikai irányvonalától. Letartóztatása, elítélése tökéletesen beleillett abba a hatalom által megindított megtorlási akcióba, amely a legkisebb gondolati és magatartásbeli „devianciát” is kihasználta ahhoz, hogy lesújtson, és ezáltal a társadalom feletti uralmi pozícióját tovább erősítse.